

מסלול הסיור

הרומית נבנה במקום מקדש לזאוס, שממנו נתגלו חוליות עמודים וכתורות קורינתיות גדולות ממדים. בתקופה הביזאנטית נבנתה על הפסגה, בסמוך למבני מגורים, כנסייה שמתארה עגול. בימי הביניים הוקף התל בחומה; שער הכניסה נקבע בצדה המערבי. מראש התל ניתן לצפות על העיר וסביבתה.

10. רחוב הגיא והמונומנט המרכזי - הרחוב נסלל בתקופה הרומית בתוואי נחל עמל ומוביל ממרכז העיר אל השער הצפוני-מזרחי (להלן מסי 14). לצד הצומת, מול רחוב הגיא, הוקם מבנה מעוטר בגומחות ועליו הוצבו עמודי שיש. המבנה מכונה בפי החופרים "המונומנט המרכזי". הרחוב רוצף לוחות בזלת ולארכו הוצבו שני טורי עמודים. משני צדיו נבנו מדרכות מקורות וחנויות. עמודי הרחוב נפלו ברעידת האדמה ועליהם נבנתה בתקופה העבאסית שכונת מגורים.

11. רחוב סילוואנוס - בתקופה הרומית היה בתוואי זה רחוב, אשר לצדו נבנה טור עמודים מונומנטלי נושא סטיו. במקביל לרחוב נבנתה בריכת מים שדפנותיה מצופות שיש. בתקופה הביזאנטית בראשית המאה ה-6, נסלל על התוואי הרומי רחוב חדש. על גבי הבריכה נבנה אולם חדש, שתקרתו נשענה על עמודי הסטיו. כתובות שנמצאו במקום מזכירות עורך דין מסקיתופוליס בשם סילוואנוס, שהיה מעורב בהקמת האולם. על שמו מכונה הרחוב בפי החופרים "רחוב סילוואנוס". בתקופה המוסלמית הקדומה, בימי החליף הישאר, יצא האולם מכלל שימוש. במקומו הוקמו חנויות שבחזיתן סטיו נישא על עמודים וקשתות. בעת רעידת האדמה בשנת 749, נפלו עמודים ומבנים על פני הרחוב. קטע מחזית החנויות שוקם ושוחזר ואילו הקשתות של הסטיו הושארו בעיי המפולות, כפי שהתגלה בחפירה.

12. בית המרחץ המזרחי נבנה בתקופה הרומית ושוּפָץ בתקופה הביזאנטית. בצדו המזרחי נמצאו קלדאריים (אולם חמים) והיפוקאוסט. במערבו נחשף מבנה רבוע שבפנינתיו ארבע אומנות, מעוטרת בגומחות, עליהן נשענה כיפת אבן. ברצפתו בריכות מים קרים, המעידות כנראה על תיפקודו כפריידיאריים (אולם קרים).

13. מבנה שירותים ציבורי (לטרינה), שבמרכזו חצר מעוטרת בעמודים נושאי כותרות. נבנה לצד בית המרחץ לצורכי באי התיאטרון ובית המרחץ.

14. מתחם פולחני - מכלול דתי מהמאות ה-1 ל-2 לספירה, ובו מקדש, מזבחות ונימפיון. המקדש נבנה על פודיום מוגבה מרובע, שאליו עלו במדרגות. על המזבחות נחרתו כתובות.

15. הגשר הקטוע ושער העיר - רחוב הגיא חצה את נחל חרוד על גבי גשר בן שלושה קמרונות ("הגשר הקטוע"), ונמשך עד לשער העיר הצפוני-מזרחי, אשר לידו היה שוק.

16. האמפייתאטרון וסביבתו (כ-200 מ' מדרום לתיאטרון) - במאה ה-2 לספירה נבנה על הרמה מחוץ לעיר הצפונה היפודרום רומי, ששימש למירוצי סוסים ומרכבות. במחצית השנייה של המאה ה-4, קוצר ההיפודרום ובחלקו המערבי הוקם האמפייתאטרון הנראה היום. במקום נערכו מחזות של ציד ומופעים שונים (קרבות הגלדיאטורים העקובים מדם כבר לא התקיימו בתקופה זו). רק שלוש שורות נשארו מגוש המושבים שהכיל כ-6000 מקומות. במאה ה-5 חדל האמפייתאטרון לתפקד ובסמוך לו הוקמו שכונת מגורים, רחוב סלול שבו שולבו כתובות וחנויות והותקנה מערכת ניקוז מים. בימי הביניים נקרו מושבי האמפייתאטרון ושימשו לבניית המצודה הצלבנית הסמוכה.

1. התיאטרון נבנה במאה ה-1 לספירה. התיאטרון הנראה כיום נבנה בסוף המאה ה-2 לספירה, הכיל מקום לכ-7,000 צופים ושימש גם בתקופה הביזאנטית. התיאטרון כולל שלושה גושי מושבים זה מעל זה, מהם נשתמר בשלמותו הגוש התחתון. הכניסות לתיאטרון הן דרך קמרונות בולת. מאחורי הבמה התרומם קיר תפאורה, שסגר את חלל התיאטרון לגובה של כ-20 מ'. הקיר עוטר במערכת של עמודי גרניט ושיש מיובאים, וקושט בכותרות, אפריזים מעוטרים ופסלים.

2. בית המרחץ המערבי נבנה בסוף המאה ה-4 לספירה על יסודות קדומים, ועבר שינויים בתקופה הביזאנטית. שטחו כ-9 דונם והוא כולל שמונה אולמות, שקורו בכיפות ובקמרונות. מתחת לרצפות אולמות החמים והפזורים הותקנה מערכת הסקה (היפוקאוסט). קירות המרחץ צופו בטיח צבעוני ועל רצפתו הונחו לוחות שיש ופסיפסים. המבנה המרכזי מוקף משלושת עבריו סטווים, הנפתחים למערכת נוספת של חדרים ואכסדראות. בקצות הסטווים נבנו בריכות מים ומזרקות לנוי. בבית המרחץ נערכו שינויים במימון מושלי הפרובינקיה, שתועדו בכתובות הקדשה ביוונית.

3. רחוב פלאדיוס - רחוב עמודים, באורך של כ-150 מ', חצה את העיר ממרגלות התל ועד לתיאטרון. הרחוב נבנה במקורו בתקופה הרומית ועוצב מחדש בראשית התקופה הביזאנטית. מערכת מדרגות וכניסות הובילה מהרחוב לבית המרחץ המערבי. הרחוב רוצף לוחות בזלת, ומתחת לריצוף הותקנה תעלת ניקוז. בצדו הצפוני-מערבי נבנה במאה ה-4 לספירה סטיו מקורה שרוצף בפסיפס. הסטיו נפתח לשורת חנויות שחזיתן צופתה בשיש. בפסיפס נקבעה כתובת מהמאה ה-4, המספרת על בניית הסטיו בימי פלאדיוס, מושל הפרובינקיה. על שמו כונה הרחוב בפי החופרים "רחוב פלאדיוס". מצדו האחר של הרחוב נבנו חנויות בשתי קומות, על-גבי מסד קדום מהתקופה הרומית. בראשית המאה ה-6 רוצפה מדרכת הסטיו בלוחות שיש.

4. הסיגמה - רחבה במיתאר חצי-עיגול מהתקופה הביזאנטית. כתובת שנמצאה במקום מכנה את הרחבה בשם סיגמה. היא כוללת חדרים, שנפתחו אל הרחבה ובחזיתם סטיו. אחדים מהחדרים רוצפו פסיפסים צבעוניים בדגמים גיאומטריים וצמחיים, בדמויות בעלי-חיים ובכתובות ביוונית. באחד הפסיפסים מתוארת טיכה, אלת העיר, בתוך מדליון, כשעל ראשה כתר דמוי חומה ובידה קרן שפע. מערבה לסיגמה שרידי אודאון, ששימש בתקופה הרומית כתיאטרון קטן ומקורה.

5. אגורה ביזאנטית - בלב העיר, נבנתה בתקופה הביזאנטית רחבה, ששימשה מרכז מסחרי מוקף סטווים. הסטיו המערבי מרוצף פסיפסים ובהם מתוארות חיות. בתקופה האומאית הוקם ברחבה מרכז גדול לייצור כלי חרס.

6. מקדש רומי נבנה במאה ה-2 לספירה בצומת רחובות ראשיים ונהרס בתקופה הביזאנטית; רק יסודותיו שרדו באתרם. המקדש הוקם במיתאר חצי-עיגול בסגנון קלאסי. עיטורי המבנה המרשימים בגודלם ובעושר קישוטיהם נתגלו במפולת בסמוך. ממפלס הרחוב עלו אל המקדש בגרם מדרגות. בחזיתו הוצבו ארבעה עמודים ובראשיהם כותרות, שנשאו גג גמלוני מעוטר עד לגובה כולל של כ-15 מ'. שניים מהעמודים נתגלו במפולת רעידת האדמה של שנת 749 לספירה.

7. הרחוב הצפוני - רחוב עמודים מהתקופה הרומית, שהוביל לכיוון שער העיר הצפוני-מערבי. מן הרחוב עלה גרם מדרגות אל התל, הוא האקרופוליס העירוני. מן העבר האחר היה מעבר מפואר אל מיתחם רומי גדול, מוקף עמודים, שרק פינתו נחשפה (מיתחם של מקדש?).

בתקופה הביזאנטית פורקו רוב העמודים ובמקום נבנה בניין ציבורי מרוצף בפסיפסים.

8. נימפיון - מזרקה מים ציבורית מהמאה ה-2 לספירה, שעוצבה מחדש במאה ה-4. במרכז הנימפיון גומחה מעוגלת עם במה קדמית מוגבהת, שנתמכה בצדה האחורי בקיר בן שתי קומות, מעוטר בפאר. מי המזרקה גלשו לבריכה שבחזית המבנה, הפונה לרחוב. פריטים מעוטרים שנשתמרו וישולבו בשחזור הנימפיון בעתיד.

9. תל בית-שאן (בערבית: תל אל-חונן - "תל המבצר"). בתל נחשפו כעשרים שכבות של יישובים: הקדומים שבהם מהתקופה הניאוליתית (האלף ה-5 לפנה"ס) והמאוחרים מימי הביניים. כן נתגלו במקום חמישה מקדשים כנעניים, שהוקמו זה על זה, מבני ציבור ומגורים, בית מושל ומצבות בולת עם כתובות (אסטלות) מתקופת השלטון המצרי. בראש הגבעה נמצאו שרידי עיר כנענית מוקפת חומה. מצודה, מבני מגורים ומנהלה, שהוקמו בידי מלכי ישראל, חרבו בכיבוש האשורי. בתקופה ההלניסטית נושב התל מחדש. בתקופה

